

**Ганна ШЕВЧУК,***orcid.org/0000-0002-9688-2305*

кандидат історичних наук,

доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

(Львів, Україна) *gannanulp@gmail.com*

## РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

У статті розглянуто питання формування цифрових компетентностей викладача закладу вищої освіти у зв'язку з переходом на дистанційне навчання в умовах пандемії COVID-19. Інформаційна трансформація освітнього процесу є неминучим прогресивним результатом цифровізації. У зв'язку з цим розвиток цифрових компетентностей стає актуальним завданням у професійній підготовці кадрів. Необхідне чітке розуміння переліку навичок, які потрібно впроваджувати педагогам у свою практику для досягнення оптимального балансу професійних, цифрових та комунікативних компетентностей.

Під час дослідження проаналізовано результати всеукраїнського опитування щодо тенденцій організації дистанційного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах карантину, проведеного Державною службою якості освіти України у 2020 та 2021 роках. Незважаючи на позитивну динаміку, результати моніторингу свідчать, що залишаються складнощі з опануванням педагогічними та науково-педагогічними працівниками цифрових технологій. Вимушений перехід в онлайн-формат показав, що у суттєвої частки викладачів недостатні компетентності роботи в цифровому просторі як з точки зору якості навчання, так і в організації комунікації зі студентами та колегами.

Водночас екстрені ситуації стають імпульсом змін в освітньому процесі та підвищують інтелектуальну активність викладача, сприяючи впровадженню в його діяльність нових методик і технологій навчання. При цьому важливо не просто використовувати їх, а аналізувати, як вони впливають на залучення до навчання та успішність студентів. Акцентовано увагу на особливостях використання інформаційно-комунікаційних технологій, освітніх платформ та соціальних мереж, що забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів і студентів. Цифрова компетентність науково-педагогічного колективу закладу вищої освіти має бути на високому рівні, що дозволить доступно, грамотно, демонстративно донести матеріал до студентів. Сьогодні завдання викладача – не просто швидко реагувати на виклики, а вміти випереджати їх, щоб система освіти була сучасною та ефективною.

**Ключові слова:** цифрова компетентність, викладач, пандемія, заклад вищої освіти, якість освіти, дистанційне навчання.

**Anna SHEVCHUK,***orcid.org/0000-0002-9688-2305*

Ph.D.(History),

Associate Professor at the Pedagogy and Social Management Department

National University "Lviv Polytechnic"

(Lviv, Ukraine) *gannanulp@gmail.com*

## DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCES OF A TEACHER UNDER THE CIRCUMSTANCES OF COVID-19 PANDEMIC

The article reviews the topic of forming digital competences of a teacher in a higher educational institution conditioned by switching to distance learning under the circumstances COVID-19 pandemic. Informational transformation of the educational process is an inevitable progressive result of the digitalization. Hence the development of digital competences becomes an actual goal in the personnel professional training. There should be a distinct understanding of which skills teachers need to introduce to their practice in order to achieve an optimal balance of professional, digital, and communicational competences.

When conducting the research, the author has analyzed the results of the all-Ukrainian survey about the tendencies of arranging distance learning in the institutions of professional pre-higher and higher education under the quarantine, conducted by the State Service of the Quality of Education in Ukraine in 2020 and 2021. Despite the positive trend, the results of the monitoring testify that teaching and research-and-educational personnel still have problems with mastering digital technologies. The forced switch to the online format revealed the fact that a significant part of the teachers lack competences to work in the digital space from the perspective of both the education quality, and the organization of communication with the students and colleagues.

*On the other hand, emergency situations trigger changes in the educational process and increase a teacher's intellectual activity, thus facilitating the introduction of new teaching methods and techniques in their work. It is important, though, not only to implement them, but also to analyze how they influence the students' engagement and success in learning. The article focuses on the peculiarities of using informational communicational technologies, educational platforms and social networks that provide for interactive cooperation between teachers and students. Digital competence of research and educational personnel of a higher educational institution should be on a high level, which will allow teach material to students in an understandable, correct and demonstrative manner. An aim of a teacher today is not just to embrace challenges, but also to think ahead of them, so that the educational system will be modern and effective.*

**Key words:** digital competence, teacher, pandemic, higher educational institution, quality of education, distance learning.

## Вступ

Пандемія COVID-19 внесла корективи до діяльності сучасного закладу вищої освіти та ролі викладача в освітньому процесі. Вимушений екстрений перехід на дистанційне навчання викликав розбудову всього освітнього процесу, термінове освоєння нових інструментів для роботи в цифровому просторі, адаптацію до нових способів комунікації у системі «викладач-студент». Викладачі змушені були в короткі терміни організувати освітній процес за допомогою дистанційних технологій на основі різних способів подання інформації та доступних інструментів комунікації студентів і викладачів в електронному освітньому середовищі. Педагогічні технології, які ще донедавна здавалися допоміжними і викликали суперечки, сьогодні стали єдиною можливою формою освітньої комунікації. Саме цифрові технології дають змогу не зупиняти освітній процес під час карантину, а безпечно продовжувати його в дистанційному або змішаному форматі. Тому сьогодні цифрова грамотність як складова професійної компетентності викладача стає пріоритетом.

## Постановка проблеми

Аналіз наукової літератури на тему дослідження продемонстрував, що описуючи деякі освітні проблеми, пов'язані з використанням інформаційних технологій, вітчизняні і закордонні вчені дедалі частіше вживають поняття цифрової компетентності й цифрової грамотності педагога. Ці терміни стають своєрідними індикаторами професійного розвитку сучасного викладача.

Дослідженням формування цифрової компетентності викладачів займалися А. М. Самко, О. А. Мирошніченко, Л. Г. Гаврілова, Я. В. Топольник. Питання мотивації викладачів до підвищення рівня цифрової компетентності розглядалися у працях Н. В. Морзе, С. В. Василенко, М. А. Гладун. Цифрову компетентність викладацького складу в умовах цифровізації та дистанційного навчання досліджували С. В. Толочко, Н. В. Дерев'янченко, В. А. Капустник. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2030 роки визначає диджиталізацію як один із способів забезпечення якості

та доступності вищої освіти, а отже підвищення рівня цифрової компетентності викладачів стає невідкладним завданням у сучасних умовах. Цифрова компетентність належить до тих, що активно розвивається, до неї постійно вносяться зміни відповідно до розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, тому педагогу потрібно її постійно актуалізувати, щоб відповідати потребам часу.

**Метою статті** є здійснення аналізу сутності цифрової компетентності викладача закладу вищої освіти, а також необхідності її розвитку й специфіки застосування у зв'язку з переходом на дистанційне навчання в умовах пандемії COVID-19.

Для дослідження було використані такі методи, як аналіз, синтез, порівняння, обґрунтування, узагальнення наукової літератури, результатів соціологічних досліджень, державних нормативно-правових документів.

## Виклад основного матеріалу

Застосування дистанційних освітніх технологій у педагогічній діяльності стає невід'ємною частиною навчання в умовах коронавірусної кризи. За даними ЮНЕСКО, у момент найбільших карантинних обмежень на початку квітня 2020 року майже 1,5 млрд учнів і студентів у всьому світі відчули обмеження в доступі до освіти (Освітній омбудсмен України, 2021: с. 108). У березні 2020 року викладачі всіх освітніх установ змушені були переглянути форми й методи навчання для опосередкованої взаємодії зі студентами та реалізувати освітній процес із застосуванням сучасних комп'ютерних програм і технологій.

У 2021 році Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку цифрових компетентностей, що є важливим в умовах сучасного стану інформаційного суспільства. Концепція закріплює поняття цифрової компетентності як динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням

таких технологій (Концепція розвитку цифрових компетентностей, 2021).

На порталі «Дія. Цифрова освіта» у грудні 2021 року Міністерство цифрової інформації України опублікувало Рамку цифрової компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників. Вона охоплює 5 сфер цифрових компетентностей, що містять 22 компетентності, а також 5 рівнів володіння:

Рівень А.1. Початківець у використанні цифрових технологій (базовий).

Рівень А.2. Користувач у використанні цифрових технологій (базовий).

Рівень В.1. Інтегратор із поглибленого використання цифрових технологій (достатній).

Рівень В.2. Творець-експериментатор із використання цифрових технологій (високий).

Рівень С. Лідер-новатор із використання цифрових технологій (експертний) (Портал «Дія. Цифрова освіта», 2021: с. 25-26).

Інформаційні технології в цифрову епоху відкривають принципово нові можливості для модернізації освіти. У нових умовах стає очевидним, що традиційна модель освіти потребує перегляду наявних підходів і моделей навчання. Дистанційне навчання не дублює очне навчання в аудиторії та потребує нової структури організацій освітнього процесу.

Цифрові навички охоплюють уміння знаходити й аналізувати освітні онлайн-сервіси, створювати візуально цікавий контент, віртуальні майданчики для викладання дисципліни, а саме сайти, модулі MOODLE, конференції ZOOM та Google Meet, володіти навичками ефективного пошуку інформації в мережі, використовувати можливості освітніх ресурсів, соціальних мереж для професійного розвитку, створювати, редагувати та розповсюджувати мультимедійний контент, використовувати різноманітні онлайн-інструменти для впровадження сучасних педагогічних практик, забезпечувати комунікацію зі студентами та колегами. Викладач, використовуючи соціальні мережі в освітніх цілях, повинен усвідомлювати, що потрапляє в особливу культуру комунікацій, де норми, правила, режими та стилістика спілкування мають самоналаштувальний характер. Сьогодні профіль в соціальній мережі є візитівкою людини, тому потрібно ретельно стежити за його наповненням, зокрема фото, відеоматеріалами, дописами і коментарями.

Із погляду реалізації науково-педагогічними працівниками освітянської функції важливе значення має рівень задоволеності студентами навчальним процесом. Відповідно до результа-

тів моніторингу, проведеного Державною службою якості освіти України у листопаді 2020 року, рівень задоволеності дистанційним навчанням серед здобувачів вищої освіти у I семестрі 2020/2021 навчального року був нижчим за середній (Державна служба якості освіти України, 2020: с. 6). У II семестрі 2020/2021 навчального року індекс задоволеності студентами організацією освітнього процесу в умовах карантину зріс до середнього (Державна служба якості освіти України, 2021: с. 7).

Згідно з результатами того ж опитування, 64,9 % респондентів (студентів, науково-педагогічних працівників, керівників ЗВО) визнали, що якість надання освітніх послуг порівняно з попереднім періодом покращилася, 27,6 % опитаних вказали, що не змінилась, і 7,5 % –погіршилась. При цьому майже 90 % керівників ЗВО вважають, що якість освітніх послуг, які надають їхні заклади, значно зросла порівняно з минулим семестром. Із цією думкою погодилося трохи більше 60 % студентів і викладачів (Державна служба якості освіти України, 2021: с. 10). Загалом результати моніторингу свідчать про позитивну динаміку, проте серед актуальних питань залишаються складнощі з опануванням науково-педагогічними працівниками цифрових технологій (Державна служба якості освіти України, 2021: с. 19).

В Україні високий рівень якісного складу викладачів ЗВО. На початок 2019/2020 навчального року серед науково-педагогічних працівників ЗВО працювало 56949 кандидатів наук, 595 докторів філософії, 16131 доктор наук, 39548 доцентів, 12403 професорів (Державна служба статистики України, 2021). Однак сьогодні для того, щоб працювати в сучасних умовах і бути конкурентоспроможним викладачем, потрібно розвиватися не лише в науковому напрямі, а й вдосконалювати цифрові навички.

У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки визначено, що одним із світових мегатрендів, який впливає на майбутній розвиток освіти, є цифровізація. Тому серед операційних цілей і завдань з реалізації стратегії особливе місце відведено впровадженню інноваційних технологій і розвитку дистанційного навчання, диджиталізації всіх процесів у системі вищої освіти (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, 2020: с. 47). Тому викладачам обов'язково потрібно підтримувати свої знання та навички в актуальному стані, вміти адаптуватися до цифрових умов викладання.

Цифрова компетентність сучасного викладача охоплює такі ключові аспекти. По-перше, це

вміння спроектувати педагогічний дизайн освітнього продукту: окремої дисципліни чи набору програм, при цьому проектування має розпочинатися з бажаного результату їхнього освоєння, а не навпаки. Нові технології дозволяють зробити візуальну інформацію яскравою та динамічною, побудувати освітній процес з урахуванням активної взаємодії студента. По-друге, педагоги повинні мати базовий набір цифрових навичок. На першому рівні їх освоєння викладач повинен знати про цифрові технології та вміти деякі з них застосовувати. На достатньому і високому рівнях він вже може ставати наставником і навчати своїх колег. Нарешті, сьогодні викладачі повинні мати так звані гнучкі навички: педагогічну креативність, пошук сервісів та цифрових інструментів, які дозволять створювати персональне освітнє середовище тощо. Цифрова компетентність повинна також включати здатність до інформаційної співпраці між викладачем і студентами, між членами науково-педагогічного колективу, забезпечення безпеки освітнього процесу та оперативного вирішення проблем, що виникають на етапі реалізації дистанційного навчання.

Крім умінь проводити різні види інтерактивних онлайн-занять зі студентами, сучасний викладач має контролювати, оцінювати навчальну та наукову роботу здобувачів, здійснювати будь-яку форму електронного зв'язку. Застосовуючи цифрові технології в освітньому процесі, викладачу потрібно враховувати, що незалежність, певна свобода у прийнятті рішень, необхідні у ході дистанційного навчання, не завжди добре впливають на якість освіти. Не всі студенти усвідомлюють важливість віддаленого навчання. Порушення академічної доброчесності є однією з найбільш актуальних тем у межах дистанційної освіти, оскільки цей формат навчання дає більше свободи студентам, доступ до різних інформаційних джерел під час навчання та оцінювання, а також значно менший контроль із боку викладачів.

Якість і кількість освітніх ресурсів, необхідних для вивчення дисципліни, виявляється або недостатніми, якщо ЗВО або конкретний викладач не займався цим напрямом роботи раніше, або надлишковими, якщо студентам запропоновано використати всі матеріали, розташовані у відкритому доступі на рекомендованих освітніх платформах, за відповідним напрямом підготовки, але без відповідної навігації. Потрібно проводити оцінку

впливу рівня сформованості цифрових компетентностей викладача на якість реалізованого ним освітнього процесу, аналізувати ефективність цифрових технологій, що застосовуються.

Сьогодні майже будь-яка тема з освітньої програми може бути знайдена та вивчена студентом самостійно, вдома, навіть без участі викладача. Однак парадокс полягає в тому, що зі зростанням освітніх можливостей та ресурсів знижується бажання ними користуватися самостійно. Дистанційне навчання дає викладачам нову можливість залучати студентів до академічного простору, прищеплювати їм культуру дискусій.

Дистанційна освіта також значно розширила можливості науково-педагогічного колективу, співробітників та студентів проходити додаткове навчання за дистанційними курсами та підвищувати свою кваліфікацію в різних напрямках. Важливо загалом здійснювати моніторинг цифрової компетентності викладачів, щоб оперативно реагувати на запити часу та забезпечувати підвищення кваліфікації на основі потреб. Включення до програм підвищення кваліфікації модулів із розвитку цифрової компетентності залишається важливою нормою, при цьому необхідно, щоб викладачі з базових рівнів переходили на вищі щаблі.

### Висновки

Підсумовуючи, можна сказати, що цифрова компетентність є важливою професійною характеристикою сучасного викладача. Питання її сутності, способів формування та оцінки рівня актуалізуються у зв'язку з динамічним розвитком цифрових технологій і підвищенням їхньої ролі в освітньому процесі.

Пандемія COVID-19 стала викликом для освітньої спільноти, поштовхом до змін і нововведень у навчальний процес. Миттєвий перехід в онлайн змусив університети працювати в екстремальних умовах: викладачі створювали, актуалізували навчальні матеріали та тести під потреби нового формату навчання, проводили іспити дистанційно, освоювали абсолютно нові для них компетентності, нові інструменти, нові методики для навчання. Можливо, застосування цифрових навичок не мало нагальної потреби до пандемії, проте зараз стало очевидно, що без інформаційних технологій не можливо побудувати освітній процес, і саме від цифрової компетентності викладача залежить, наскільки він буде повноцінним.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доповідь освітнього омбудсмена «Дотримання прав в освіті – 2020». 2021. *Освітній омбудсмен України*. URL: <https://eo.gov.ua/osvitniy-ombudsmen-ukrayiny/dopovid-osvitnoho-ombudsmena-dotrymannia-prav-v-osviti-2020/> (дата звернення 04.02.2022).
2. Концепція розвитку цифрових компетентностей. *Кабінет Міністрів України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 08.02.2022).
3. Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників. *Портал «Дія. Цифрова освіта»*. 2021. URL: <https://osvita.dia.gov.ua/korysni-posylannya> (дата звернення 10.02.2022).
4. Аналітична довідка щодо тенденцій організації дистанційного навчання у закладах освіти в умовах карантину на початку 2020/2021 навчального року. *Державна служба якості освіти України*. 2020. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/monitoringovi-doslidzhennya/monitoringovi-doslidzhennya-za-2020-rik/> (дата звернення 10.02.2022).
5. Аналітична довідка щодо тенденцій організації дистанційного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах карантину у 2020/2021 навчальному році. *Державна служба якості освіти України*. 2021. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/monitoringovi-doslidzhennya/monitoringovi-doslidzhennya-za-2021-rik/> (дата звернення 10.02.2022).
6. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. *Міністерство освіти і науки України*. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення 07.02.2022).
7. Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2020 році. *Державна служба статистики України*. 2021. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv\\_rik/osv\\_u/vysh\\_osvita/arch\\_vysh\\_osvita.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vysh_osvita/arch_vysh_osvita.htm) (дата звернення 07.02.2022).

## REFERENCES

1. Dopovid osvithnoho ombudsmena «Dotrymannia prav v osviti – 2020». 2021. [Osvitnii ombudsmen Ukrainy]. URL: <https://eo.gov.ua/osvitniy-ombudsmen-ukrayiny/dopovid-osvitnoho-ombudsmena-dotrymannia-prav-v-osviti-2020/> (data zvernennia 04.02.2022) [in Ukrainian].
2. Kontsepsiia rozvytku tsyfrovyykh kompetentnostei. [Kabinet Ministriv Ukrainy. 2021]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (data zvernennia 08.02.2022) [in Ukrainian].
3. Ramka tsyfrovoi kompetentnosti pedahohichnykh y naukovy-pedahohichnykh pratsivnykiv. [Portal «Diia. Tsyfrova osvita». 2021]. URL: <https://osvita.dia.gov.ua/korysni-posylannya> (data zvernennia 10.02.2022) [in Ukrainian].
4. Analitychna dovidka shchodo tendentsii orhanizatsii dystantsiinoho navchannia u zakladakh osvity v umovakh karantynu na pochatku 2020/2021 navchalnoho roku. [Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy. 2020]. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/monitoringovi-doslidzhennya/monitoringovi-doslidzhennya-za-2020-rik/> (data zvernennia 10.02.2022) [in Ukrainian].
5. Analitychna dovidka shchodo tendentsii orhanizatsii dystantsiinoho navchannia u zakladakh fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi osvity v umovakh karantynu u 2020/2021 navchalnomu rotsi. [Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy. 2021]. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/monitoringovi-doslidzhennya/monitoringovi-doslidzhennya-za-2021-rik/> (data zvernennia 10.02.2022) [in Ukrainian].
6. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021-2031 roky. [Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. 2020]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (data zvernennia 07.02.2022) [in Ukrainian].
7. Vyshcha ta fakhova peredvyshcha osvita v Ukraini u 2020 rotsi. [Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. 2021]. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv\\_rik/osv\\_u/vysh\\_osvita/arch\\_vysh\\_osvita.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vysh_osvita/arch_vysh_osvita.htm) (data zvernennia 07.02.2022) [in Ukrainian].